

III. AHMET DÖNEMİ'NDE PİREVİ HACI BEKTAŞ VELİ TEKKEŞİ* **

PIREVI HACI BEKTAŞ VELİ DERVISH LODGE IN THE PERIOD OF AHMET III

Aziz ALTI***

Öz

Hacı Bektaş Veli Tekkesi (Pirevi) Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yer alan tüm Bektaşî tekkelerinin merkeziydi. Pirevi, XVII. yüzyılın başlarından itibaren tüm Bektaşî Babalarının atanmaları için Padişah'a arzda bulunma yetkisine sahip olmuştur. Fakat III. Ahmet'in saltanat yıllarında olduğu gibi bazı dönemlerde bu kurala uyulmama durumu da ortaya çıkmıştı. Tüm Bektaşî tekkeleri üzerinde otorite sağlayan Pirevi, aynı zamanda zengin bir vakfa da sahipti. Vakfa ait yerler, Osmanlı Devleti tarafından birçok vergiden muaf tutulmuştu. III. Ahmet döneminde Pirevi'nin vakfî çeşitli sorunlarla karşılaşsa da seccadenişin ve mütevellinin girişimleriyle bunların üstesinden gelinmiştir. Vakıf yöneticilerinin ve Pirevinin başındaki kişi olan seccadenişinin seçilmesinde ise Yeniçeri Ağası etkin rol oynamaktaydı. Özellikle bu husus Yeniçerilerin Bektaşîlerle olan bağlantısını ortaya koyması bakımından önemlidir. Bununla birlikte Padişah, Pirevi ile iyi ilişkiler yürütmüş ve her yıl "hırka bahası" altında Pirevi'ne maddi yardımlar yapmıştı. Ayrıca Pirevi, Hacı Bektaş kazasının ve kadılığının başka yere nakledilmesi girişimlerine karşı çıkarak bürokrasideki etkinliğini ortaya koymuştur. Netice olarak III. Ahmet döneminde Pirevi'nde meydana gelen gelişmeler, arşiv vesikalarından, dönemin kaynaklarından ve tetkik eserlerden faydalanılarak bu çalışmada ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: III. Ahmet, Pirevi, Bektaşî, yeniçeri, vakıf.

Abstract

Hacı Bektaş Veli's Dervish Lodge (Pirevi) was the center of all Bektashi lodges in the borders of the Ottoman Empire. Pirevi, from the beginning of the XVII. Century, all Bektashi Dervishes had the power to offer Bektashi babas (fathers) to the Sultan for the appointment. However, in some periods such as Ahmet's (III) reign years, this rule was not observed. Pirevi, which provided authority over all Bektashi lodges, also had a rich foundation. Waqf's places were exempted by the Ottoman State from many taxes. In the period of Ahmet III, even if Pirevi's foundation faced various problems, these problems were solved by the initiatives of seccadenişin and trustee. In the election of the foundation managers and seccadenişin who was the head of Pirevi, the Janissaries Aga played an active role. This is particularly important in terms of revealing the connection of the Janissaries with the Bektashis. However, the Sultan had a good relationship with Pirevi and made financial aids to Pirevi every year under the name of cardigan money. In addition, Pirevi proved its effectiveness in the bureaucracy by opposing the attempts of the transfer of Hacı Bektaş town and the Qadi institution elsewhere. As a result, the developments that took place in Pirevi during the period of Ahmet III were taken up in this study by taking advantage of archival records, period sources and examination works.

Keywords: III. Ahmet, Pirevi, Bektashi, janissary, foundation (waqf).

* Makalenin Geliş Tarihi: 09.02.2018, Kabul Tarihi: 31.05.2018. DOI: 10.31624/tkbbvd.2018.17

** Bu makale, 9-12 Kasım 2017 tarihinde Nevşehir'de düzenlenen Uluslararası Lale Devri'nde Osmanlı Devleti ve Damat İbrahim Paşa Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulmuş olup, onun gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

*** Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tunceli/Türkiye, azizalti@munzur.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-00025009-9438>.

1. Giriş

Esas itibariyle insan-ı kâmil mertebesine ulaşmayı hedefleyen Bektaşilik, Hacı Bektaş Veli'den sonra onun öğretilerini benimseyen dervişleri tarafından kurulmuştur. Günümüzdeki anlayışla Bektaşilik, tarikatta "Pir-i Sani" olarak kabul gören Balım Sultan tarafından sistematize edilmiştir. Böylece tarikatta mücerretlik makamı oluşturularak tarikata yeni ritüeller kazandırılmıştır. Kuruluş döneminden itibaren Osmanlı padişahlarıyla iyi geçinen Bektaşiler, ülkenin dört bir yanına tekkelerini açmayı başarmışlardır. XVII. yüzyılın başlarından itibaren tarikat artık Pirevi'nin kontrolünde teşkilatlanmasını tamamlamıştır. 1826'ya kadar genel itibariyle Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler sürdüren Pirevi, bu tarihte Bektaşiliğin yasaklanmasıyla birlikte diğer sünni tarikatlara ait dervişler tarafından idare edilmeye başlamıştır. Daha sonra Bektaşilik tekrar icra fırsatı bulduğunda burada faaliyetlerini sürdürse de 1925 senesinde tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla Pirevi'nin de faaliyetleri tamamen son bulmuştur.

Pir, herhangi bir tarikatın kurucusuna verilen isim olmakla birlikte (Çetinoğlu, 2009: 338) Alevi ve Bektaşi topluluklarının inançsal önderlerine de verilen isimdir. Leyla Akgül'e göre "Pir olmanın ilk şartı, Şah-ı merdan Ali'nin neslinden olmayı gerektirir. Ondan gayrısına pirlük etmek caiz değildir" (Akgül, 2014:140-141). Nitekim Hacı Bektaş Veli'nin soyunun da 12 imamdan 7.'si olan İmam Musa Kazım'a dayandığı ileri sürülmektedir. Ayrıca yeniçeriler çektikleri gülbanglarda "pirimiz hünkârımız Hacı Bektaş Veli" lafzını kullanarak Hacı Bektaş'ı pir olarak zikretmişlerdir. Hacı Bektaş'ın dervişleri tarafından pir olarak ifade edilmesi arşiv vesikalarına da yansımıştır (Rodoscuk Şeriyeye Sicili 8438: 13). Tarihsel perspektif haricinde günümüzde Hacı Bektaş'a yapılan ziyaret için de "Pir'in dergâhına gidiyoruz", "Pir'in huzuruna gidiyoruz" cümleleri kullanılmaktadır. Tüm bu sebeplerden ötürü Hacı Bektaş Veli tekkesine Pirevi ismi verilmiştir.

2. III. Ahmet Döneminde Pirevi'ne Yapılan Müteveli ve Seccadenişin Atamaları

Pirevi'nde, Hacı Bektaş Veli'nin soyundan geldiğine inanılan ve onun postunda oturan kişiye "seccadenişin" denirdi. Hacı Bektaş Veli âsitanesinde görev yapan seccadenişinlerin listesine ulaşılacak belli başlı kaynaklar vardı. Bunların başında Cemaladdin Çelebi tarafından kaleme alınan *Müdafaa* adlı eserdir. Bu liste, Hacı Bektaş'ın soyundan gelen Cemaleddin Çelebi tarafından kaleme alındığı için dikkate değerdir (Çelebi Ahmet Cemaleddin Efendi, 1328: 35-47). Diğer bir eser ise Ahmet Rifat Efendi'nin *Mir'âtü'l-Mekâsif fî Def'i'l-Mefâsid* adlı eseridir (Ahmet Rifat Efendi, 1293: 182-183). Bir diğer kaynak ise arşivin çeşitli fonlarında yer alan ve atamaların hangi seccadenişinin arzıyla gerçekleştiğini içeren vesikalardır. Tüm bu kaynaklar neticesinde III. Ahmet döneminde kimin Pirevi'nin başında olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda III. Ahmet döneminde Elvan Çelebi'nin seccadenişinlik

yaptığı görülmektedir. Gerek seccadenişin, gerekse mütevellilerin atamaları hususunda konu yeni bir mecraaya kayarak Pirevi ile Yeniçeri ocağı arasındaki ilişki hakkında ipucu vermektedir.

Kuruluş dönemi Yeniçerilerin Hacı Bektaş'la ilişkisi geçmişten bu yana tartışmalı bir zeminde devam ederken, klasik dönemde Yeniçeriler, Pirevi ile organik bir bağ kurmuştu. Yeniçeri Ağası'na "Dudman-ı Bektaşîyye" (Çeşmîzâde Mustafa Reşîd, 1993: 45; Esad Efendi, 1241: 70), "Ağa-yi Bektâşiyân" (Derviş Efendi Zâde Derviş Mustafa Efendi, 1994: 36), "umde-i Bektâşiyân" (Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi, 2003: 10), "Sanâdid-i Bektâşiyân" [Bektaşîlerin cesurları, yiğitleri, kahramanları] (Noyan, 1998: 142); Ocak fertlerine "Hacı Bektaş köçekleri" (BOA C.AS. Dosya No: 920 Gömlek No: 39790; Naîmâ Mustafa Efendi, 2007: 1734; Derviş Efendi Zâde Derviş Mustafa Efendi, 1994: 35; Şamil Mutlu, 1994: 72), "Bektâşiyân¹" (Îsâzâde Efendi, 1996:22) , Yeniçeri Ocağına ise "Ocağ-ı amire-i Bektaşîyane" (BOA C.EV. 1038/45557), "Hacı Bektaş Velî Ocağı" (Derviş Efendi Zâde Derviş Mustafa Efendi, 1994: 27-28) gibi isimler verilmiştir. Halk da yeniçerilere "Bektâşiyân" diyordu. Bu eş anlamlı kelimelerin kullanılmasının yanı sıra Pirevi ile kurulan bir diğer ilişki ise atamalarda karşımıza çıkmaktadır. Pirevi'ne yapılacak olan seccadenişin ve mütevellî atamalarında ocağın başında bulunan Yeniçeri ağası birinci derecede etkin rol oynuyordu. Hacı Bektaş vakfının mütevellisi olan Hacı Bektaş evladından Ali isimli şahıs, kendi halinde olmayıp, ehl-i örf taifesiyle birlikte hareket ederek vakfın harap olmasına sebebiyet verdiği için görevden alınıp, yerine Hacı Bektaş Veli evladından diğer Ali isimli şahsın atanması için Seccadenişin Elvan Çelebi ve Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa arzda bulunmuştu. Bu arzuhaller neticesinde 6 Ocak 1710 tarihinde diğer Ali isimli şahıs mütevellî olarak atandı² (VGMA 232: 92). 1711 senesinde vakfın nazırı olan Kahraman, vazifesini yerine getirebilecek sorumluluktan yoksun olduğundan ve kanuna aykırı davranarak vakıf reayasını taciz ve rencide edip, bu tarz kötü hareketleri sürdürmeğe devam ettiğinden dolayı Şeyh Elvan ve Yeniçeri Ağası Yusuf Ağa'nın arzları neticesinde görevinden alınarak Hacı Bektaş evladından olan Ali boşalan makama atanmıştır (VGMA 233: 90)³.

Zamansal olarak çok fazla yıl geçmemiş olmasına rağmen mütevellîlik makamı, kişiler arasında sıkça el değiştirmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki vesikalardan edinilen bilgilere göre Hacı Bektaş evlatlarından Ali ve diğer Ali ismini taşıyan kişiler, bu dönemde ön plana çıkmışlardır. Hacı Bektaş vakfının mütevellisi olan Abbas oğlu Ali kendi halinde olmayıp, türlü fesatlara meyletmiştir. Mütevellî Ali, vakıf reayası üzerinde baskıda bulunarak her kişiden ikişer üçer kuruş fuzulî para talep etmiştir. Takındığı tavrıyla vakfın ve tekkenin harap olmasına yol açan Abbas oğlu Ali'nin görevden alınarak yerine yine evlad-ı vakıfdan olan diğer Ali'nin atanması için Seccadenişin Elvan Çelebi ve Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa arzlarda bulunmuştu. Bu arzuhaller neticesinde 15 Şubat 1712 tarihinde diğer Ali isimli şahıs mütevellî olarak atanmıştır (BOA C.EV. 68/3389). Fakat görevden azledilen Ali, durumu

kabullenmemiş ve kaybettiği vazifesini tekrar elde etmek için mücadeleye başlamıştı. Bu doğrultuda mazul Ali, diğer Ali'nin ehli fesat ve cebren vakıf reayasının akçelerini alarak onlara zulüm ettiğini ve bundan dolayı reayanın perişan bir duruma geldiğini iddia etmiştir. Mazul Ali'nin bu iddiaları, yöredeki muteber kişilere sorulmuştur. Toplum tarafından kabul görmüş bu kişiler, sundukları beyanlarında mazul Ali'nin iddialarının gerçek olmadığını belirtmişlerdir. Böylece mazul Ali'nin fena hali, diğer Ali'nin ise iyi halinden dolayı Yeniçeri Ağası Vezir Hacı Mehmet Ağa'nın arzı neticesinde 19 Mayıs 1712 tarihinde diğer Ali'nin görevde kalması kararlaştırılmıştır (BOA İE.EV. 51/5707)⁴. Yine ileriki yıllarda Hacı Bektaş Veli vakfının mütevellisi olan Abdülfettah kendi halinde olmayıp, kanuna ve vakıf kurallarına aykırı davranarak, zaviyedeki dervişlere ve diğer kişilere rahatsızlık verdiğinden dolayı görevinden alınmak istenmiştir. Netice itibarıyla Pirevi seccadenişini Feyzullah Efendi ve Yeniçeri Ağası olan Vezir İsmail Ağa'nın arzları neticesinde vakıf evladından ve daha önce bu görevi ifa etmiş olan İbrahim Çelebi atanmıştır (VGMA 2055/8). Ocak, müteveli atamalarında bir adım daha ileri giderek Yeniçeri ocağından Şorbacı Mustafa Ağa'yı müteveli olarak tayin etmiştir. Fakat Şeyh Elvan'ın vakfın vazife ve hukukuna dair işlerinde Şorbacı Mustafa ile anlaşamaması üzerine yürütülen hukuki mücadelede Şorbacı Mustafa haksız görülerek görevinden azledilmiştir. Mustafa Ağa'nın tekrar dava açması üzerine vakfa zarar gelmemesi ve Şeyh Elvan'a baskı yapılmaması için merkezden Konya valisine ve Konya ile Nevşehir kadılarına hüküm yazılmıştır (BOA AE. SAMD III 200/19361).

Seccadenişin atamalarında da Yeniçeri Ağası birinci derecede etkin rol oynamıştır. Elvan Çelebi'nin ölümünün ardından Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'nın ilamı neticesinde bu makam, Şeyh Ali'ye tevcih edildi.⁵ Yukarıda görüldüğü üzere Yeniçerilerle Pirevi arasındaki ilişki aşikâr bir şekilde görünmektedir. Nitekim Yeniçeri Ağası'nın, Bektaşî tarikatının başındaki kişiyi ve tarikatın merkezinin vakfını muhafaza edecek şahsı belirlemesi çok önemli bir noktadır. Bu durum ocak ile Bektaşîlerin ne denli bütünleştiğinin bir göstergesidir. Öyle ki bu durum Pirevi haricinde de kendisini göstermiştir. Bu doğrultuda bazı emekli yeniçeriler zaviyelerin başına zaviyedar olarak atanıyordu. Nitekim 1730 yılında emekli bir yeniçeri Ramazan Baba tekkesine zaviyedar olarak atanmıştı (Yılmaz, 2015: 110). Yukarıdaki atamalarda Yeniçeri-Bektaşî ilişkisinin açığa çıkartılmasının yanında Pirevi vakfında meydana gelen gelişmeler de ortaya konulmuştur. Özellikle 1710 ile 1712 yılları arasında müteveli koltuğuna oturan kişiler sıkça değişmiştir. Bunun da altında yatan ve vesikalarda da ifade edilen en önemli sebep, müteveli olan kişilerin vakıf kurallarına riayet etmeyerek vakfın zarara uğramasına ve belki de yok olmasına yol açabilecek davranışlarda bulunmalarıydı.

3. Pirevi'nin Diğer Bektaşî Tekkeleri Üzerindeki Otoritesi

XVII. yüzyılın ilk yıllarında yani Sultan I. Ahmet döneminden itibaren Osmanlı

Devleti'nin sınırları içerisinde yer alan tüm Bektaşî tekkeleri, merkez Pirevi'ne bağlanılmıştı (Faroqi, 2000: 111). Böylece tüm Bektaşî tekkelerinin başındaki tekkenişin atamalarında Pirevi'ndeki şeyh söz sahibi olmuş oluyordu. Bu durum III. Ahmet döneminde de geçerliliğini sürdürmüştür. III. Ahmet döneminde Pirevi'nin başında Şeyh Elvan bulunuyordu. Şeyh Elvan'ın önerisi üzerine herhangi bir Bektaşî zaviyesinin başındaki zaviyedarın ataması gerçekleşiyordu. Örneğin Merzifon'da bulunan Piri Baba zaviyesine, 1717 senesinde, Şeyh Elvan'ın önerisi üzerine Derviş Ahmet görevden alınıp, yerine tekkenişin olarak Mehmed Dede atanmıştır. Fakat Mehmed Dede'nin de görevini kötüye kullanıp tekkeyi harap etmesi üzerine yine Hacıbektaş şeyhi Elvan'ın önerisiyle Mehmed Dede görevden azledilip, yerine Şeyh Bektaş, 22 Ağustos 1719 tarihinde atanmıştır (BOA İE. EV. 71/7700). Dolayısıyla atama işlemi için şu evrelerden geçilmesi gerekiyordu. İlk etapta yereldeki tekkenin değişiklik zarurietini Pirevi'ne bildirilerek buraya müdahale etmesi istenmekteydi. İkinci aşamada Devlet'in Pirevi seccadenişini olarak dergâhın resmi sorumlusu olarak gördüğü Çelebilerden yetkili kişi, mevcut sıkıntıyı inceleyerek tekke hakkındaki görüşünü ve yapılması gerekeni padişaha arz ederdi. Üçüncü ve son aşamada padişah, Pirevi seccadenişin'in önerisini onaylayarak yeniden atama ya da değişiklik işlemini resmen tamamlamış oluyordu.

III. Ahmet döneminde Pirevi seccadenişini arzı kuralına riayet edilmeyerek, zaviyedarlar ya da tekkenişinler, naib, kadı, vali, mütevellî ve arz sahibi bazı kişilerin önerileriyle atanmaya başlanmıştı. Düzenin bozulmasına sebebiyet veren kişiler, kendilerince bir sebep bularak da bu durumu meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Hacı Bektaş Veli Âsitanesi'nin çok uzak olduğunu ifade eden kişiler, atamanın yerelde otorite sahibi bazı kişilerin önerisiyle yapılmasını uygulamaya çalışmışlardı (Hazerfen, 1999: 9-10). Bu durumdan rahatsızlığını dile getiren Pirevi, kendileri dışında yapılan atamalar sonucunda düzenin bozulduğunu, ehil olmayan kişilerin atandığını ve bunun sonucunda ise tekkelerinin harap ve atıl kaldıklarını ifade etmişti. Harap olan tekkelerde yaşayan dervişlerin mekânsız kalarak yurtsuz olma durumları ortaya çıkmış, tekkelerin kandilleri sönmüş ve buraları ele geçiren kişiler, tekkelerin vakıflarını kendi nefislerine aktararak tımar ve zeamet misali tasarruf etmeye başlamışlardı. Bu durumun merkeze bildirilmesi sonucunda Defterdar İzzet Ali Paşa'nın girişimleriyle Bektaşî tekkelerine atanacak yeni şeyhlerin Pirevi'nin arzıyla yapılması için ilgili makamlara gerekli talimatlar verilmişti.⁶

4. III. Ahmet Dönemi'nde Pirevi'ne Yapılan Nakdî Yardımlar

Osmanlı Devleti, bütün Bektaşî tekkelerinin denetimini elinde tutan Pirevi ile ilişkilerini sadece siyasi bağlamda tutmamış, aynı zamanda Pirevi'ne nakdî yardımlar yaparak ekonomik anlamda tarikatın ayakta durmasına da katkı sağlamıştır. Bu doğrultuda devlet, Pirevi'ne, her yıl düzenli olarak belli bir meblağ ödemiştir. Elimizdeki arşiv vesikalarından devletin Pirevi'ne yaptığı nakdî yardımı gösteren

ilk kayıt 1706 yılına aittir. 1705-1706 yılları arasındaki zaman dilimi için Pirevi’nde seccadenişin olan Şeyh Elvan’a 5000 çürük⁷ akçe verilmiştir (BOA İE. ML. 69/6444). Bu yapılan yardımlar “hırka bahası” adı altında yapılıyordu. Devlet tarafından ödenen meblağ muhtemelen tekkenin çeşitli ihtiyaçları için harcanıyordu. Şeyh Elvan’a hırka bahası adı altında yapılan yardımı gösteren diğer vesika ise 17 Aralık 1727 tarihlidir. Belgede, Şeyh Elvan’a bu yıl için yine 5000 çürük akçe ödendiği ifade edilmektedir. Şeyh Elvan’ın bu yardımı alabilmesindeki en önemli etken, vesikada da belirtildiği üzere, Hacı Bektaş Veli’nin evladı olup, onun makamında bulunmasıydı. Ayrıca belgede, bu yardımın kadimden gelen bir adet üzere yapıldığı zikredilmişti (BOA İE. EV. Dosya No:73 Gömlek No: 7829). Buradaki “kadim” kelimesi yardımın ne zamandan beri yapıldığının aydınlatılabilmesi için kilit bir rol oynamaktadır. Sözlük manasıyla başlangıcı belli olmayan, eskisi öncesi bilinmeyen, çok eski manalarına gelen kadim kelimesi (Parlatır, 2014: 815), kesin bir tarihi işaret etmemekle birlikte hırka bahası yardımının Pirevi’ne çok eski zamanlardan beri yapıldığını göstermektedir. Geçmiş dönemlerde yapılan bu yardım, III. Ahmet döneminde de rutin olarak yapılmaya devam etmiştir.

Hırka bahasının yanı sıra Pirevi’nin gelir kaynakları arasında farklı kalemler de bulunmaktaydı. Bu gelirlerden en önemlisi şüphesiz ki Pirevi vakfını ihtiva eden çeşitli köy, çiftlik, bağ ve kaya tuzu madenine ait gelirler idi (Özlu, 2014: 19). XVI. yüzyıldaki tahrir kayıtlarından anlaşılacağı üzere, bu yüzyılda Pirevi’nin gelirleri 99.000 akçeye kadar çıkmıştı (Faroqi, 1976:193). 1727 yılında ise Hacı Bektaş ahalisinin beyanına göre, merkez Hacı Bektaş kazası ve bu kazaya bağlı 3 köy, Pirevi vakfına bağlı idi (BOA İE. DH. Dosya No: 30 Gömlek No: 2703). Bunun yanı sıra Bektaşilerin yaptıkları bağışlar ve sadakalar da gelirler arasında zikredilebilir (Özlu, 2014: 19).

Osmanlı Devleti, Pirevi haricinde diğer Bektaşî tekkelerine de aynı ve nakdi yardımlar yapıyordu. Bunlar arasında altın, pirinç, tuz ve koyun gibi para ve çeşitli mallar vardı (Altı, 2018: 234-240). Osmanlı Devleti, gerek Pirevi’ne gerekse diğer Bektaşî tekkelerine yaptıkları bu yardım sayesinde Bektaşîlerle ilişkilerini iyi tutmuş ve onların Devlet’e karşı olan samimiyetinin artmasını sağlamıştır. Ayrıca Pirevi’ne düzenli olarak her yıl verilen hırka bahası aracılığıyla Devlet, Osmanlı sınırları içerisinde tüm Bektaşîlerin serçeşmesi sayılan Pirevi ile iyi ilişkiler yürütmeyi amaçlamıştır. Böylece Osmanlı’daki Bektaşîlerin ve daha özelden ordunun bel kemiğini oluşturan Yeniçerilerin de gönülleri kazanılmış olunuyordu.

5. Pirevi’nin Vergi Muafiyeti

Osmanlı Devleti, Hacı Bektaş Veli tekkesinin vakfına bazı imtiyazlar sağlamıştı. Devlet, sağladığı bu imtiyazlar sayesinde Pirevi’nin ekonomik olarak iyi bir durumda olmasına destek vermiş ve böylece tekkenin asli fonksiyonlarını yerine getirmesinin önündeki maddi engeller ortadan kalkmıştı. Bu durum ayrıca Pirevi’nin

Devlet’le yürüttüğü ilişkinin daha samimi bir zeminde sürmesine katkı sunmuştu. Çok eski zamanlardan beri Osmanlı Devleti, Pirevi’nin vakfına bağlı olan Hacım, nam-ı diğer Karaöyük, Çevrili(Çevril)⁸, Kızılcaemin, Kilisacık-ı Kışlak, Tur İsa ve Elgün adlı köyleri “sürsat, beldar, işтира ve güherçile” gibi “tekâlif-i örfiye ve avarız-ı divaniye” vergilerinden muaf tutmuştu. (AE. SAMD III 78/17343; BOA C.EV. 137/6850). Fakat bazı zamanlar ehl-i örf taifesinin mevcut muafiyete riayet etmeyerek, vakıf reayasından zorla vergi talebinde buldukları oluyordu. Nitekim III. Ahmet’in son döneminde de bu tarz olaylar vuku bulmuş ve vakıf reayası baskı altına alınmıştı. Tekâlif mübaşirlerinin halka yaptığı baskının ortadan kaldırılması için Pirevi seccadenişini Fezzullah Efendi ilgili makama arzda bulunmuştu. Başvurulan dilekçe hususunda defterhane-i amire’de bulunan defterlere bakılmış ve Hacı Bektaş Veli vakfına bağlı olan köylerin tüm vergilerden muaf oldukları görülmüştü. Bunun neticesinde verilen fermanda ehl-i örf taifesinin halktan fuzuli olarak para almamasını eğer böyle bir girişimde bulunurlarsa kadı ve zabıtlar aracılığıyla ehli örf taifesinden paralar geri alınarak halka iade edilmesi emredilmiştir (BOA C.EV. 137/6850).⁹

Pirevi vakfının yanı sıra dergâhta bulunan ve Hacı Bektaş’ın soyundan gelen Çelebiler de vergi muafiyetiyle ayrıcalıklı statüdeydiler. Gerek vakfın gerekse Çelebilerin ayrıcalıklı statüleri, muhtelif tarihlerde alınan kararlarla yenilenmiştir. Fakat Tanzimat’la birlikte vakfın imtiyazlı konumu devam etse de Çelebilerin ayrıcalıklı konumuna son verilmiştir. Her ne kadar Çelebiler kaybettikleri bu haklarını tekrar kazanmak için çeşitli girişimlerde bulunsalar da Devlet, başka kişileri de örnek göstererek onları incitmeyecek şekilde taleplerine olumsuz cevap vermiştir (Özlu, 2015; 519-520).

6. Bürokrasi’de Pirevi’nin Etkisi

Pirevi, sıradan bir tekke gibi genel geçer işlevlerini yerine getiren bir misyona sahip olmayıp, kazaların idari taksimatı gibi devlet meselelerinde de söz sahibi oluyordu. 1712 senesinde Hacı Bektaş kadılığının alınıp, Ürgüp’e nakledilmesi, idari olarak da Karaman sancağından alınıp Niğde sancağına ilhak ettirilmesi Pirevi tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. Pirevi seccadenişini Elvan ve vakfın mütevellisi Ali, Ürgüp kadılığının Hacı Bektaş kazasına çok uzak olduğunu ve bu mesafeden dolayı halkın sıkıntı çektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Ürgüp kadılığından alınacak her hüccetten on beş yirmi kuruş para talep edilmesi, halkı ve tekkenin vakfını sıkıntılı bir hale sokmuştu. Bununla birlikte Niğde valisinin bitmek tükenmek bilmeyen zulümlerini de arzuhallerinde ifade eden Şeyh Elvan ve Müteveli Ali’nin çabaları neticesinde, kadılık tekrar Hacı Bektaş kazasına, sancak ise Karaman sancağına ilhak edilmiştir (AE.SAMD III 78/17343).¹⁰ Yukarıda görüldüğü üzere Pirevi, manevi otoritesini de arkasına alarak bir bölgenin kadılığının taşınmasında ve idari statüsünün belirlenmesinde etkin rol oynamıştır. Bunu yaparken de kendisine göre haklı sebepler sunmuş ve bu konuda siyasi erki ikna edebilmeyi başarabilmiştir.

Özellikle yerel idarecilerin kanuna aykırı şekilde başlarına buyruk tutumlarının temelde halka ve Pirevi vakfına maddi ve manevi zarar verdiği belirtilmesinin siyasi erki ikna edebilmedeki en önemli faktör olduğu söylenebilir. Böylece Pirevi, gelen geçen misafirlerin karınlarını doyurmak, elindeki toprakları işlemek ve ibadetle meşgul olmak gibi özelliklerinin yanı sıra yeri geldiğinde devlet işlerinde mühim rol oynayarak etkinliğini gösterebilecek güce ve yetkinliğe sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin İbnül Emin fonunda yer alan vesikaya göre 1727 senesinde Hacı Bektaş kazasının, kaza merkezi haricinde, toplamda 7 köyü bulunmaktaydı. Kaza merkezi ve üç köy, Hacı Bektaş Veli vakfına ait olup, bu üç köy çıkartılan fermanla Konya kazasına ilhak edilmişti. Pirevi vakfına ait yerlerin Konya'ya bağlanması, buradaki diğer köyleri idari, adli ve ekonomik yönden sıkıntıya sokmuştu. Pirevi vakfına bağlı köylerin Konya'ya aktarılmasının ardından Hacı Bektaş kazasında bulunan diğer köylere kadılar uğramayıp, halkın davalarını görmez olmuşlardı. Sorunlarının çözülmemesinden dert yakınan Salındılar köy halkı, ayrıca kazada fazla köy kalmadığı için yan köylerin avarız vergilerini paylaşmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Kendi köylerinin iki buçuk avarız hanesiyle yükümlü olduklarını belirterek, 400 haneli Mucur köyünün vergisini kendi köyleriyle paylaşmak istediklerinden ötürü baskıya maruz kaldıklarını vurgulamışlardır. Tüm bu sebeplerden ötürü Salındılar köyünün Hacı Bektaş kazasından ayrılarak idari manada Ürgüp kazasına, kadılık olarak ise Nevşehir kadılığına bağlı olmak istediklerini ifade etmişlerdir (İ.E.DH. 30/2703). Burada dikkati çeken nokta, Pirevi'ne ait köylerin Hacı Bektaş kazası için ne derece mühim olduğudur. Pirevi vakfına ait köylerin idari statüde başka yere nakledilmesinin ardından Hacı Bektaş kazası, kaza statüsünü resmiyette hala sürdürse de uygulamada bu hüviyetini yitirmiştir. Nitekim kazaya artık kadılar rağbet etmez olmuş ve burası geri plana itilmiş bir duruma düşmüştür. Burada Pirevi'nin yerleşim birimi üzerinde ne derece etkin rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Yani "Pirevi eşittir Hacı Bektaş kazasıdır" denklemi belirginleşmiştir.

7. Sonuç

Bektaşilik, Osmanlı Devleti içerisinde en yaygın olan tarikatlar arasında yer almıştır. Bu tarikatın merkezi olan Hacı Bektaş Veli tekkesi de bünyesinde barındırdığı otorite sayesinde önemli bir güç merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir potansiyelle ortaya çıkmasının altındaki en büyük neden, Osmanlı sınırları içerisindeki Bektaş tekkelilerinin merkezi ve dolayısıyla tüm Bektaşilerin serçemesi olması idi. Bu denli stratejik bir konumda olan Pirevi'nin, diğer Bektaş tekkelileri üzerindeki kontrol mekanizması görevine III. Ahmet döneminde son verilmek istenirse de seccadenişinin itirazı neticesinde bu girişim engellenmiş ve böylece Pirevi, Osmanlı Devleti tarafından Bektaşilikte en üst seviyede muhatap alınan merci olma konumunu sürdürmüştür.

Yeniçerilerle Bektaşiler arasındaki ilişkinin boyutu, şimdiiye kadar yapılan çalışmalarla farklı alanlarda değerlendirilmiştir. Özellikle tarafımızca yapılan çalışmada Pirevi'ne yapılacak olan seccadenişin ve mütevellî tayinlerinde Yeniçeri Ocağı'nın ne kadar etkin olduğu görülmüştür. Böylece Yeniçeri Ocağı ile Pirevi arasındaki ilişkiye daha farklı bir pencereden bakma imkânı bulunabilmektedir. Nitekim Bektaşî tarikatının başına atanacak kişinin Yeniçeri Ağası tarafından önerilmesi işlemleri, bir nevi Bektaşîliğin akıbetinin Yeniçeri Ağası tarafından tayin edildiğini göstermiştir. Çünkü Devletin Bektaşî tarikatı için muhatap aldığı kişi, Yeniçeri Ağası'nın önerdiği şahıstan başkası değildi. Bu kişinin alacağı kararlar, tarikat içinde uygulayacağı esaslar, Bektaşîlerin kaderini belirleyecekti.

Geçmişte olduğu gibi III. Ahmet döneminde de Pirevi'nin vergi muafiyetine tabi olması ve Devlet'in Pirevi'ne her yıl maddi destek olarak belirli miktarda yardımda bulunması, Osmanlı Devleti'nin Pirevi ile iyi ilişkiler sürdürdüğünün göstergesidir. Her ne kadar III. Ahmet döneminde ehl-i örf taifesi tarafından Pirevi vakfını olumsuz etkileyebilecek bazı girişimlerde bulunulmuş olsa da, Pirevi buna göz yummayarak ilgili merciye gerekli itirazını yapmış ve haksız uygulamaların da önüne geçmiştir. Ayrıca III. Ahmet öncesinde Osmanlı Devleti'nin Pirevi'ne yaptığı nakdî yardım bu dönemde de devam etmiş ve Pirevi'ne her yıl 5000 çürük akçe verilmiştir. Muhtemelen Pirevi'ne yapılan bu destek, dergâh'ın çeşitli ihtiyaçları için kullanılmıştır. Tüm bu yaklaşımlar Yeniçerilerin şemsiyesi altındaki Bektaşîlere karşı Devlet'in sergilediği hassasiyeti göstermektedir.

Pirevi'nin, kendi bulunduğu kazanın idari statüde farklı bir yere kaydırılması durumuna karşı çıkması ve bunu mantıksal bir çerçevede izah ederek Devlet'e kabul ettirmesi, Pirevi'nin, III. Ahmet döneminde bürokraside ne denli etkin olduğunu gözler önüne sermiştir. Aslında bu durum iki farklı pencereden değerlendirilebilir. Birincisi, Pirevi'nin böyle bir değişimi engelleyebilecek bürokratik bir yöntemi başarabilme kabiliyeti olduğunun göstergesidir. İkincisi Pirevi'nin sıradan bir tekke olmayıp, devlet nezdinde ne denli dikkate alındığının işaretidir. İlerleyen yıllarda Pirevi vakfına ait yerlerin idari statüde başka yere aktarılması ise çevre köylerin arafta kalmasına yol açmıştır. Böylece Pirevi'nin başlattığı girişim sadece kendisi için fayda sağlamamış ayrıca çevre köylerin adli ve idari işlerinin düzenli bir şekilde devam etmesine de katkı sunmuştur.

Sonnotlar

1 Yeniçerilerin bazı türleri Bektaşî ayinlerini taklit ettiklerinden bunlara taife-i Bektaşîye adı verilmiştir. Bkz. *Südlüce Tekkesi*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi (Yer No: Revnakoğlu 283), s. 57.

2 Yeniçeri Ağası'nın arzı neticesinde mütevellî tayini hususu XVII. yüzyıl içinde geçerliydi. Bkz. VGMA 229/81.

3 "Nezaret-i vakf-ı Hacı Bektaş Veli der Kırşehri

Vakf-ı mezburun vazife-i muayyene ilenazırı olan eşsed-i evlad-ı aziz-i müşarüileyhden Kahraman hizmet-i lazimesinin uhdesinden gelmeğe kadir olmayub kemal-i ... kusuru olduğundan naşi ehl-i örf taifesiyile yekdil ve hilaf-ı şer-i şerif fukarayı taciz ve rencide ve bu misullu daima su-i hal üzere olduğu aziz-i müşarüileyhin seccadenişini olan şeyh Elvan ilam ve mezbur ref olunub erbab-ı istihkakdan Ali nazır ... ve tayin olunmasın iltimas itmeğle mezbur Kahraman ref ve nezaret-i mezbur mezkur Ali'ye tevcih olunmak ricasına dergah-ı ali yeniçerileri Ağası atufetli Yusuf Ağa arz itmeğle mucebince tevcih olundu. Fi 16 Şevval sene 1123."

4 "Tevliyet-i Vakf-ı Hacı Bektaş Veli der Kırşehri

Vakf-ı mezburun vazife-i muayyene ile tevliyeti evladdan diğeri Ali üzerine olub kusuru ve dahl icab ider hali yoğiken vakf-ı müşarüileyhin meşihat meşruteleri olan evladdan Ali mezkur diğeri Ali için hilaf-ı vaki ehl-i fesad reaya-yı vakfın zulmen akçelerini almağla perakende olmalarına ve vakfın harabına bais olmuşdur deyü tevliyet-i mezburayı alub gadr itmekle ol taraftan gelan sikat-i sıhhat'ül kelimâtda sual olundukda mezbur diğeri Ali'nin hüsn-ü hali ve mezkur Ali'nin su-i hali alet-tarikü'l müşahede haber virmeleriyle mezbur Ali refinden diğeri Ali'ye ibka ve mukarrer kalmak ricasına dergah-ı ali yeniçerileri ağası vezir ... sadetlü Hacı Mehmed Paşa hazretleri arz itmekle mucebince tevcih olundu."

5 "Seccadenişinlik vakf-ı zaviye-i Hacı Bektaş Veli der vilayet-i Anadolu. Zaviye-i mezburun vazife-i muayene ile ber veçh-i meşruta seccadenişin olan evladdan eş-şeyh Elvan Çelebi fevt olub zaviye-i mezbur hali ve seccadenişinliğı mahlul olmağla yine evladdan olub nazır-ı vakf olan şeyh Ali evlad-ı müşarüileyhin hüsn ve aslahı olmağın zikrolunan seccadenişinlik mezkurun mahlulünden mezbur şeyh Ali'ye tevcih ve yedine berat-ı alişan verilmek babında inayet ricasına ... kadısı Mehmed Efendi arz itmeğle mucebince mahlulünden merkuma tevcih buyrulmak üzere dergah-ı ali yeniçeri ağası atıfetlü Hasan Ağa ilam itmeğle ilamı mucebince tevcih olunmak fi 13 Ramazan sene 1142" (1 Nisan 1730) VGMA 243/135; Elvan Çelebi'den önce seccadenişinlik yapan Abdülkadir Çelebi'nin ölümünün ardından yerine Elvan Çelebi'nin geçmesi için Yeniçeri Ağası İbrahim Ağa'nın arzı neticesinde 1700 yılın da Elvan Çelebi göreve başlamıştır. Bkz. BOA İE. EV. 35/4053.

6 "Der-i devlet-i mekine arz-ı dâi-yi kemine budur ki Cediti 'azizim sultanü'l-arifin bürhânü'l-aşkın el-Hacc Bektaş Veli kuddüse sırrahü'l-celî hazretlerinin memâlik-i mahrusetü'l-mesâlikde olan baba ve dede ve abdâl ve derviş ve sultan nâmiyla el-sine-i nasda mezkur olan nazargâh ve tekye ve hangâh ve zaviyeler şart-ı vakıf olan âsitâne-i aliyelerine meşruta olmağla seccâde-nişin olan şeyh ve tekye-nişinlerinden biri fevt ve tebdil olunmak lazım geldikte 'aziz-i müşarüileyhin evladından olub bi'l-fi'l kendü âsitane-i aliyelerinde seccade-nişin olanların arz ve icazet-nâmeleriyle tevcih olunub kuzât ve nüvvâb ve mütevellileri ve sâir ashâb-ı arüzün arzlariyla arz-ı hal ile tevcih olunmamak üzere her gelen selâtin-i azzam nevvirallâhum merkadehum hazretlerinin başka başka müteaddid yedimize ita buyurdıkları nişân-ı hümayunlarda musarrah ve kadimi üzere şart-ı vakıfda mestur-ı mukayed iken birkaç seneden berü bazı kuzât ve nüvvâb ve mütevellileri ve vülât ve sâir ashâb-ı arüz arzlariyla ve arz-ı hâl ile tevcih olunmak takribiyle zaviyelerimiz nâ-ehil nâ-halef kimesnelere virildüğünden ekseri harâb ve nizâm-ı aslimizin ihtilâliline bâis olmağla bu misillü tebdilât vakı' olduk da hilâf-ı nişân-ı hümayun hareket olunmamak üzere bundan akdem der-i devlet-medâra arz olundu bin yüz kırk dört senesinde vezir-i mükerrer defterdar-ı şikk-i evvel İzzet Ali Paşa hazretlerinin " (Değeri vd. 2015:103-104).

7 Yarı bozuk olup, bundan dolayı kıymeti düşük para için kullanılan tabirdir. Karşılığı sağ akçe yada sağlam paradır. Bkz. Pakalın, 1983: 187.

8 Çevrili köyünün yedi yüz akçe geliri olup, bu köyün gelirleri Pirevi'nde şeyh olanlara verildi. "defter-i hakanide yediyüz akçe yazusu olan Çevrili nam karyeyi şeyh olanlar vazife-i muayenesi mukabelesine kadimden tasarruf idegeldiklerine cem-i gafir ve cem-i kesir mütevellisi müvacesinde şehadet itmeleriyle kadimi üzere şeyh-i merkuma zabtıçun hüküm ve hüccet-i şeriye virilüb" BOA AE.SAMD III 200/19361.

9 "vakf-ı mezbur rencide itdirilmeyüb ve sair ehl-i örf taifesi dahi minbad müdahale eylemeyeler fuzulen aldıkları olur ise kadı ve zabıtlar şer'en geri red itdireler deyü emr-i şerif virilmek babında fermanın ali sadır olmağın emr-i şerif virildiğı mestur ve mukayed olmağın imdi arz ve derkenarı mucebince amel olunmak emir olunub müşarüileyh Hacı Bektaş Veli Kuddise Sırruhu'l aziz zaviyesi evkafı kuraları reayası tekâlif-i örfiye ve şakka ve avarız ve nüzul ve sürsat ve iştira ve güherçile ve sair tekâlif muaf ve müsellem

oldukların ve hilaf-ı şer-i şerif ve kanun-u defter-i hakani rencide olunmayalar deyü”

10 “vakfımızın umur-ı şeriyesi Ürgüb kazasına ve sancağımız alub Niğde sancağına ilhak itdirdülüb kadımız dahi mesafe-i baide olduğundan hüccet iktiza ileydik de onbeş yirmi gurusumuzu alub külli gadr ve Niğde valisinin dahi zulmünün nihayeti olmamağla reaya perişan olub umur-u şeriyelerin Hacı Bektaş’a nakl sancağı dahi Karaman sancağına illhak ve Niğde sancağından ihraç olmak üzere Hacı Bektaş evladlarından seccadenişin olan Şeyh Elvan arz itmekle ... umur-u şeriyeleri Hacı Bektaş kazasına nakl ve sancağı dahi Karman sancağına ilhak olunmak üzere arzı mucebince mahalline kayd ve suret-i tahrir olunmak için ”

Kaynaklar

A. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri (AE. SAMD III) 78/17343; 200/19361.

Cevdet Askeriye (C.AS.) 920/39790.

Cevdet Evkaf (C.EV.) 63/3389; 137/6850; 1038/45557.

İbnülemin Dahiliye (İE.DH.) 30/2703

İbnülemin Evkaf (İE. EV.) 35/4053; 51/5707; 71/7700; 73/7829.

İbnülemin Maliye (İE. ML.) 69/6444.

Şeriyе Sicili

Rodoscuk Şeriyе Sicili 8438.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

229/ 81; 232 /92; 233/ 90; 243/135; 2055/8.

B. Yazılı Kaynaklar

Ahmet Rifat Efendi. (1293). *Mir’âtü’l-Mekâsif fî Def’i’l-Mefâsîd*. İstanbul: İbrahim Efendi

Matbaası.

Akgül, Leyla. (2014). *Pir Sultan Abdal Sözlüğü*. Ankara: La Kitap.

Altı, Aziz. (2018). “Balkanlarda Bektaşî Tekkeleri ve Bektaşîlerin Devlet Erkânıyla İlişkileri (XVII-XVIII. Yüzyıl)”. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Çelebi Ahmet Cemaleddin Efendi. (1328). *Bektaşî Sırrı Nâm Risaleye Müdafaa*. Dersaadet: Asır Matbaası.

Çeşmizâde Mustafa Reşîd. (1993). *Çeşmizâde Tarihi*. Haz. Bekir Kütükoğlu. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

Çetinoğlu, Oğuz. (2009). *Tarih Sözlüğü Deyimler Terimler Kavramlar Kelimeler*. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.

- Derviş Efendi Zâde Derviş Mustafa Efendi. (1994). *1782 Yılı Yangınları Harik Risalesi 1196*. Haz. Hüsamettin Aksu. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Esad Efendi. (1241). *Üss-i Zafer*. İstanbul.
- Faroqhi, Suraiya. (2000). “1826 Öncesi Bektaşiler- Nüfuz (Etki) Savaşı ve Strüktür (Yapı) Problemleri”, *Alevi- Bektaşî Kültür Enstitüsü 1. Alevi- Bektaşî Sempozyumu*. 107-119.
- . (1976). “The Tekke of Hacı Bektaş: Social Position and Economic Activities”, *International Journal of Middle East Studies* 7, 183-208.
- Hazerfen, Ahmet.(1999). “Osmanlı Arşiv Belgelerinden”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 10, 9-13.
- Îsâzâde Efendi. (1996). *Îsâzâde Târîhi*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi. (2003). *Ravzatü'l- Ebrâr Zeyli*. Haz. Nevzat Kaya. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Mutlu, Şamil. (1994). *Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati Mehmed Dâniş Bey ve Eserleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Naîmâ Mustafa Efendi. (2007). *Târih-i Naîmâ* C. IV. Haz. Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Noyan, Bedri. (1998). *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*, C. 1. İstanbul: Ardıç Yayınları.
- Özlu, Zeynel. (2014). “Bektaşî Tekkelerinin Gelirlerine Dair Gözlemler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 69, 15-40.
- . (2015). “Osmanlı Döneminde Hacı Bektaş Veli Sülalesi: Çelebiler” *Belleten* 285, 501-529.
- Pakalın, Mehmet Zeki. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı
- Parlatır, İsmail. (2014). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Südlüce Tekkesi*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi (Yer No: Revnakoğlu 283).
- Değerli, Ayşe vd. 2015. *Vesâik-i Bektaşîyan*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Yılmaz, Gülay. (2015). “Bektaşîlik ve İstanbul'daki Bektaşî Tekkeleri Üzerine Bir İnceleme”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 45, 97-136.